

УДК 821.162.1.09
DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2026.6.18>

ХУДОЖНЯ АРТИКУЛЯЦІЯ ПАМ'ЯТІ В РОМАНІ МІКОЛАЯ ЛОЗІНСЬКОГО «REISEFIEBER»

Матусяк Галина Іванівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID ID: 0000-0002-7430-8257

Розмариця Світлана Анатоліївна,

кандидат філологічних наук,
методист вищої категорії,
викладач-методист української мови і літератури
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID: 0000-0002-6358-2795

Дослідження спрямоване на з'ясування специфіки художньої артикуляції пам'яті в романі сучасного польського письменника М. Лозінського «Reisefieber» (2006) з опертям на філософські та психологічні праці А. Ассман, М. Волінна, П. Рікера і Дж. Фостера. Актуальність теми й наукова новизна запропонованої розвідки полягають у недостатній кількості літературознавчих студій про цей твір і брак публікацій про маніфестації мотиву пам'яті в ньому. У дослідженні враховано спостереження інших науковців про інтерес М. Лозінського до родинної тематики, міжпоколінневих конфліктів і наявність виразних автобіографічних маркерів у його літературному доробку. Акцентовано роль особистого досвіду письменника в появі задуму й написанні книги. У ході аналізу виявлено, що роман «Reisefieber» пропонує читачеві оригінальну художню артикуляцію пам'яті, оскільки оприявнює процес творення колективної пам'яті про Астрід Рейс через спілкування її сина з людьми, з якими вона підтримувала різного ступеня близькості зв'язки. Індивідуальна пам'ять кожного персонажа (Даніеля, лікаря-онколога, Кароліни, студента, психотерапевтки Ауде) припиняє існувати відокремлено, влітаючи у єдине полотно спогадів, що візуалізують багатогранний образ Астрід. У такий спосіб М. Лозінський зображує акцентовану П. Рікером взаємодію індивідуальної та колективної пам'яті. Наголошено на своєрідності обраної автором нарративної стратегії, що полягає в поєднанні розділів, у яких образ Астрід Рейс за життя постає в оповіді від третьої особи і в спогадах інших персонажів після її смерті, що уможливорює порівняння різних візій героїні. Письменник переконливо артикулює такі особливості людської пам'яті, як некерованість спогадів, схильність виразніше пам'ятати негативний досвід із дитинства, залежність від тригерів, що запускають механізми пригадування, роль контексту (фізичного й емоційного стану) в запам'ятовуванні й реконструкції інформації, вплив на теперішнє й майбутнє. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні візуалізації родинної травми в романі М. Лозінського «Reisefieber».

Ключові слова: індивідуальна пам'ять, колективна пам'ять, автобіографічні маркери, художня артикуляція, візуалізація, нарративна стратегія.

Matusiak Halyna, Rozmarysia Svitlana. Literary articulation of memory in Mikolaj Łozinski's novel "Reisefieber"

The research aims to identify the specificity of the literary articulation of memory in the novel "Reisefieber" (2006) by the modern Polish M. Łozinski, drawing on philosophical and psychological works by A. Assmann, M. Wolynn, P. Ricoeur, and J. Foster. The relevance and scientific novelty of the research lie in the limited number of literature studies on this novel and the lack of publications addressing its manifestations of the memory motive. The research considers other scientists' observations of M. Łozinski's interest in the topics of family relationships, transgenerational conflicts, and distinctive autobiographical markers in his literary works. The article highlights the role of the writer's personal experience in conceiving and writing

the novel. Literary analysis established that the novel "Reisefieber" offers readers an original artistic articulation of memory, as it depicts the process of creating collective memory of Astrid Reis through her son's communication with people maintaining relationships of varying levels of intimacy with her. Each character's individual memory (that of Daniel, the oncologist, Caroline, the student, and psychotherapist Aude) ceases to exist separately, weaving into the single fabric of recollections visualizing Astrid's multifaceted figure. In this way, M. Lozinski illustrates the interaction of individual and collective memory, emphasized by P. Ricoeur. The study underscores the uniqueness of the author's narrative strategy, combining chapters depicting Astrid Reis' life in the third person's narrative and other characters' memories of her after death, which allows for comparing different subjective images of the heroine. The writer convincingly articulates such features of human memory as uncontrollability of recollections, the tendency to remember negative childhood experiences more vividly than positive ones, the dependence on cues triggering memory recall mechanisms, the role of context (physical and emotional states) in remembering and reconstructing information, and the impact on the present and the future. The prospects for further research can be seen in studying the visualization of family trauma in M. Lozinski's novel "Reisefieber".

Key words: *individual memory, collective memory, autobiographical markers, literary articulation, visualization, narrative strategy.*

Вступ. Дебютний роман сучасного польського письменника Міколая Лозінського «Reisefieber» уперше опубліковано у 2006 р., а вже у 2007 р. твір отримав заслужене визнання в літературних колах, здобувши престижну нагороду Фондації ім. Косцельських. У 2013 році роман видано в Україні, у видавництві «Піраміда», в перекладі Остапа Сливинського. Фабула й персонажі книги мають біографічне підґрунтя, що засвідчують інтерв'ю з автором. Зокрема, окремі факти життєпису письменника втілено в головному героєві роману, який починає свій шлях у літературі, інші – у другорядному персонажі, юнакові, який мешкає в паризькій квартирі шведки Астрід Рейс. Міколая Лозінського, який певний час жив у Парижі, глибоко зворушила історія жінки, в якій він орендував житло: його здивувало довготривале непорозуміння між матір'ю та сином, які віддалилися і навіть відчужилися одне від одного [3]. З намагання пояснити природу цих драматичних родинних стосунків і з'ясувати витoki конфлікту постав роман «Reisefieber». Письменницька увага у творі здебільшого сфокусована на візуалізації спогадів головного героя про матір, оскільки та вже померла, тому мотив пам'яті у творі є одним з основних. Саме пам'ять постає в романі тією рушійною силою, що змінює оптику Даніеля, крізь яку він упродовж багатьох років сприймав свої стосунки з Астрід.

Попри те, що роман М. Лозінського побачив світ у Польщі два десятиліття тому і впродовж тривалого часу є доступним для україномовного читача, спостерігаємо брак уваги до нього як у зарубіжному, так

і вітчизняному літературознавстві. Утім, варто зазначити, що ситуація з дослідженням інших творів письменника значно краща. Аналіз пізнішого роману автора «Książka», написаного на автобіографічному матеріалі, здійснено в праці W. Kulak «Żałobne nagracje o rodzinie i rzeczach» [5]. Дослідниця слушно зауважує, що для М. Лозінського оповідь про відхід найближчих стає можливістю опрацювання міжпоколінневої родинної історії [5, с. 74]. У критичному огляді художньої літератури за 2011 рік А. Неґса акцентує увагу на інтересі М. Лозінського до теми родини, яку автор самобутньо розкриває в романі «Książka», зображуючи життя трьох поколінь своєї сім'ї [7]. Критикиня підкреслює, що в цьому «автотерапевтичному» творі М. Лозінський докладно описує предмети повсякденного вжитку, які приховують родинні таємниці й пробуджують спогади [7, с. 272]. Це спостереження є важливе в контексті нашого дослідження, оскільки стосується маніфестації пам'яті в художньому творі. У праці про родину кінодокументалістів Лозінських Т. Rutkowska зауважує, що почуті сімейні історії стали для письменника натхненням для літературної творчості, наголошуючи, що й у дебютному романі «Reisefieber» оприявнюються автобіографічні маркери [9, с. 120]. Авторки згаданих публікацій одноставно засвідчують зацікавленість письменника темою родинних стосунків, хоча жодна з них не торкається безпосередньо роману «Reisefieber». З огляду на це вважаємо тему нашого дослідження актуальною й такою, що характеризується науковою новизною.

Мета статті – проаналізувати художню артикуляцію пам'яті в романі М. Лозінського «Reisefieber» і виявити її специфіку, використовуючи філософські та психологічні праці А. Асманн, М. Волліна, П. Рікера і Дж. Фостера як методологічну основу дослідження.

Результати. У романі Миколая Лозінського «Reisefieber» пам'ять про Астрід Рейс стає тим силовим полем, що об'єднує головного героя твору, її сина Даніеля, з людьми, яких він раніше не знав: лікарем-онкологом, сліпою психотерапевткою Ауде, Кароліною (дружиною Спенсера), студентом, який мешкав у квартирі Астрід. Смерть матері стала для чоловіка поштовхом до ревізії драматичних стосунків із нею, до реконструкції її образу не лише через індивідуальну пам'ять, але й через спогади інших людей, з якими вона перетиналася. Тут доречно згадати тезу П. Рікера, який наголошував на відсутності полярності між індивідуальною та колективною пам'яттю й акцентував їх взаємодію: «Between individual memory and collective memory the connection is intimate, immanent, the two types of memory interpenetrate one another» [8, с. 393]. У спілкуванні з Даніелем знайомі Астрід перестають бути відокремленими носіями індивідуальної пам'яті про неї, долучаючись до творення колективної пам'яті.

Даніель був письменником, тому вважав справу пізнання людей украй важливою для своєї діяльності: «Wiedział, że każdy dobry pizarz musi próbować wczuć się, znaleźć na miejscu innych ludzi. Zrozumieć motyw ich działań, intencje, pasje» [6, с. 12]. За життя Астрід Даніель унікав у розмові зі своєю партнеркою Анною спогадів про матір, тоді як смерть близької людини скерувала вектор його бачення в минуле, оскільки пам'ять інших стала єдиним способом пізнати її. Схоже на те, що каталізатором до переосмислення стосунків із матір'ю став її лист, написаний незадовго до смерті, в якому жінка просить сина зрозуміти й вибачити їй усі помилки, своєю чергою прощаючи його за минулі кривди. Розділи роману, з яких читач довідується про Астрід Рейс зі спогадів інших персонажів про неї, автор чергує з розділами, що є ретроспективним зображенням життя цієї героїні. Вони слугують своєрідним камертоном, що допомагає звірити образ Астрід як спогад іншого з образом Астрід у нарації від третьої особи.

Дослідник пам'яті Джонатан Фостер звертає увагу на те, що пам'ять фіксує та зберігає спогади про події незалежно від наших намірів. Минуле через пам'ять про нього впливає на людину й може нагадувати про себе цілком несподівано, виринаючи в коловороті теперішнього [4, с. 6]. Саме ця некерованість спогадів, незалежність від його волі непокоїть Даніеля: він пам'ятає те, що хотів би забути, однак непріємні візії з дитинства переслідують його й позбавляють внутрішньої рівноваги. У розмові з психотерапевткою Ауде, до якої приходиться, щоб довідатися більше про матір, він нарікає на нав'язливу присутність образів минулого: «Nawet nie muszę o nich myśleć, nie chcę nawet. Te wspomnienia same mi teraz wracają. <...> Przypominają mi się w szczegółach, których jeszcze tydzień temu nie pamiętałem. Żyłem przecież z nimi, tyle lat musiały gdzieś we mnie być. Trochę jak nocna burza, która budzi ze snu. Rano słońce, ani śladu deszczu. I dopiero parę nocy później, kiedy znowu tak pada, przypomina się ta sama burza» [6, с. 155]. Некерованість спогадами як особливість пам'яті зауважує в останні дні свого життя Астрід. Коли вона проходила терапію в онкологічній лікарні, їй пригадувалися різні несуттєві речі, тоді як більш важливі події залишалися на периферії життєвих спогадів: «Rzeczy bez znaczenia, które powinna dawno wyrzucić z pamięci. Dziecięć biedronek, które w czasie burzy wyciągnęła z jeziora. Uratowała im życie. Ciężki jesienny deszcz. Nieregularny oddych ojca, kiedy przytulała się do niego. Czerwony czajnik z czarną rączką. Ten, w którym matka robiła herbatę» [6, с. 164–165]. М. Лозінський досить переконливо візуалізує невідкладність спогадів волі людини на прикладі образів Даніеля та його матері.

Американський психолог М. Волінн, який спеціалізується на дослідженні транспоклінневої родинної травми, підкреслює, що люди переважно схильні пам'ятати негативний досвід, оскільки саме він актуалізує наші захисні механізми й через це міцніше закріплюється в спогадах [2]. Художня артикуляція спогадів головного героя в романі М. Лозінського цілком суголосна цьому тлумаченню М. Волінна. Даніель здебільшого пригадував болісні моменти, пов'язані з матір'ю, зокрема те, як уперше зустрів її з коханцем Спенсером у місті. Стосунки Астрід із чоловіком були частиною його трав-

матичного досвіду, оскільки він ріс без тата. Коли Даніель летів зі США до Франції, він пригадував десятий День народження, коли батько в розмові по телефону пообіцяв подарувати йому цуценя, на що хлопець рішуче відповів, що не хоче його знати. Чоловіка невідступно переслідував спогад із дитинства, коли він з Астрід відпочивав біля моря. Даніеля розлютила поведінка матері, яка з оголеними грудьми засмагала в присутності чоловіків, і він через дитячі ревнощі влучив у неї пляшкою, після чого жінка потрапила до лікарні. Відвідуючи могилу Астрід на Паризькому кладовищі, Даніель пригадав, як мати кричала на нього, коли він без дозволу подивився на світліни в коробці, яку не можна було відчиняти: «Może pamjętał to tak dobrze, bo uderzyła go w twarz. Pierwszy raz. <...> Nie poczuł bólu, zaśmiał się, a potem długo płakał» [6, с. 86]. Астрід сама сильно плакала через те, що вдарила сина, й пообіцяла, що більше ніколи цього не робитиме. Дж. Фостер у своїй праці покликається на думку британського психолога Ф. Барлетта, який обстоював, що пам'ять людини певною мірою опосередкована її емоційним залученням, особистісною інвестицією в подію, що залишиться в пам'яті [4, с. 12]. Саме це допомагає зрозуміти, чому негативно забарвлені, емоційно навантажені події так виразно постають у спогадах Даніеля.

Дослідниця пам'яті А. Ассман наголошує на тому, що «спогади належать до найменш надійного з того, чим володіє людина» [1, с. 71]. Такою ж непевною постає пам'ять у романі «Reisefieber», бо схильна змінювати образи. Коли Астрід пригадує коханого чоловіка, Спенсера, вона намагається осягнути різницю між тим, якими є люди та речі, й тим, якими ми їх пам'ятаємо: «Tak go zapamjętała, ale nie była pewna, czy tak właśnie było. “Czym naprawdę jest to – zastanawiała się Astrid – co ktoś kiedyś nazwał pamjęcią?”» [6, с. 68]. Коли Даніель вдруге відвідав психотерапевтку Ауде, клієнткою якої була Астрід, він сподівався, що жінка поступиться й не відмовиться розповісти йому про матір. Його непокоїло те, що він насправді не знав, якою людиною була Астрід. Вислухавши Даніеля, Ауде відповіла: «Nikt tego nie wie. Ani ja, ani pan, ani nawet Astrid. Dla tego myślę, że ważna jest ta Astrid, którą pan pamjęta» [6, с. 154]. У такій авторській артикуляції пам'ять набу-

ває важливої екзистенційної функції, яку окреслив П. Пікер: «We have nothing better than memory to signify that something has taken place, has occurred, has happened before we declare that we remember it» [8, с. 21]. Розмірковуючи про витoki написання роману в одному з інтерв'ю, М. Лозінський акцентує важливість слів психотерапевтки для розуміння твору [3].

Дж. Фостер підкреслює, що процес пригадування певної інформації запускається завдяки певному тригеру [4, с. 50]. Таким «спусковим гачком» для Даніеля стає повернення до Парижа, де він мешкав із матір'ю перед від'їздом до США. У місті, в якому залишилося минуле чоловіка, видава з дитинства і ранньої юності невідступно переслідують його: «Czuł się atakowany przez tysiące dziwnych myśli, fragmentów wspomnień, marzeń, fragmentów wszystkiego naraz» [6, с. 86]. Коли Даніель прийшов до материнної квартири, знайомі предмети викликали неконтрольовану хвилю спогадів і думок: «Te meble, przedmioty, drobiazgi, których nie widział od lat, musiały gdzieś w nim cały czas być. Widział je znowu. Wróciły ułamki wspomnień, czuł zapominane zapachy, słyszał muzykę z trzeszczającej płyty, zdawało mu się, że traci grunt i że za chwilę poczuje w ustach słoną morską wodę» [6, с. 75]. Спогади Даніеля настільки виразні, що містять не лише зорові, а й слухові та смакові образи. Інтенсивність спогадів Даніеля в будинку матері можна пояснити з оперттям на тезу П. Пікера: «Places inhabited are memorable par excellence. Declarative memory enjoys evoking them and recounting them, so attached to them is memory» [8, с. 42]. Філософ розмірковує про місце індивідуальної пам'яті, функції яких у випадку Даніеля виконує квартира Астрід, як про опорні пункти пригадування, що протистоять забуттю. Кожна знайома річ стає для нього «нагадувачем» («reminder», за П. Пікером): «Mieszkanie matki, kanapa na której pewnie często siadała, koc, którym przykrywała nogi, pilot do telewizorza, który trzymała w ręku, video z migającym zegarem» [6, с. 74].

На думку Дж. Фостера, надзвичайно важливою є роль контексту: люди схильні краще пригадувати інформацію, якщо вони перебувають у фізичному чи емоційному стані, подібному до того, який переживали, коли підлягали впливу тієї інформації [4, с. 49].

У Парижі Даніель захворів і пригадав час, коли застудився в дитинстві, й мати опікувалася ним: «Astrid delikatnie głaskała go po głowie. Podawała mu leki, kładła się obok niego na łóżku i opowiadała bajki o chorych zwierzętach» [6, с. 61]. Це один із небагатьох теплих спогадів чоловіка про його матір, на який натрапляємо в романі М. Лозінського.

Слушним у контексті нашого дослідження видається спостереження А. Ассман про те, що пам'ять не лише відтворює минуле, а й організує переживання теперішнього й майбутнього [1]. Спогади Даніеля про матір опиняються під впливом розмов про неї з незнайомими йому людьми, з якими вона останнім часом спілкувалася. Так, лікар-онколог згадує Астрід як чуйну і дбалу жінку, яка вміла слухати й розуміла його краще, ніж власна матір. Він зізнався Даніелю, що тяжко пережив смерть Астрід, бо вона стала дуже важливою для нього. Саме її порада щодо стосунків із дівчиною-шведкою виявилася долею для лікаря, оскільки після знайомства вони продовжили спілкування й одружилися. Від дружини Спенсера, Кароліни, Даніель дізнався, що чоловік називав Астрід коханням свого життя й заповів викарбувати ці слова («Miłosc mojego życia») на її могилі. У цій ретроспективі Астрід постає коханою жінкою, хвороба якої позбавила Спенсера сенсу життя (він помер через два дні після її смерті). З розмови зі студентом, який орендував квартиру Астрід, Даніель довідався, що його матір дуже переймалася квітами й наказувала юнакові дбати про них. У пам'яті Ауде його матір залишиться вразливою жінкою, яка потребувала психотерапевтичної допомоги, бо важко переносила критику з боку сина. З усіх цих розмаїтих спогадів постає

інша Астрід, якої Даніель не знав, тому він готовий відпустити спогади й рухатися вперед. З фіналу роману очевидним видається те, що він стає на шлях прощення матері через пізнання. М. Лозінський в одному з інтерв'ю зауважує важливість переходу з часового рівня минулого на теперішнє для головного героя: «Wyduje mi się, że kiedy Daniel zaczyna myśleć w «czasie teraźniejszym», to jest szansa na nadzieję» [3]. Таким чином, спогади Даніеля про Астрід у взаємодії зі спогадами інших людей про неї уможливають його звільнення від негативного тягаря минулого, скеровують на шлях прощення та сприяють готовності жити теперішнім.

Висновки. Отже, роман М. Лозінського «Reisefieber» пропонує читачеві оригінальну художню артикуляцію пам'яті, оскільки оприявнює процес творення колективної пам'яті про Астрід Рейс через спілкування її сина з людьми, з якими вона підтримувала різного ступеня близькості зв'язки. Індивідуальна пам'ять кожного персонажа (Даніеля, лікаря-онколога, Кароліни, студента, психотерапевтки Ауде) припиняє існувати відокремлено, влітаючи в єдине полотно спогадів, що візуалізують багатогранний образ Астрід. Письменник переконливо артикулює такі особливості людської пам'яті, як некеріваність спогадів, схильність виразніше пам'ятати негативний досвід із дитинства, залежність від тригерів, що запускають механізми пригадування, роль контексту (фізичного й емоційного стану) в запам'ятовуванні й реконструкції інформації, вплив на теперішнє й майбутнє. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні візуалізації родинної травми в романі М. Лозінського «Reisefieber».

Література:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Воллін М. Це почалося не з тебе. Як успадкована родинна травма формує нас і як розірвати це коло. Харків : Віват, 2024. 288 с.
3. Agata Pyzik: Mikołaj Łoziński o inspiracjach do «Reisefieber» i procesie twórczym. URL : <https://kultura.onet.pl/wiadomosci/mikolaj-lozinski-o-inspiracjach-do-reisefieber-i-procesie-tworczym/ly5kbst> (дата звернення: 09.01.2026).
4. Foster J. Memory. A Very Short Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2009. 142 p.
5. Kulak W. Żałobne narracje o rodzinie i rzeczach. *Studia*. 2023. Nr. 1 (16). S. 72–82.
6. Lozinski M. Reisefieber. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2023. 224 s.
7. Nęcka A. Półka literacka 2011. *Postscriptum Polonistyczne*. 2012. Nr. 1 (9). S. 267–281.
8. Riceour P. Memory, history, forgetting. Chicago – London : The University of Chicago Press, 2004. 661 p.
9. Rutkowska T. Marnotrawne ojcostwo, marnotrawne synostwo i granat w piwnicy uczuć. *Młode kino polskie – konfrontacja pokoleń 2018*. Nr. 103. S. 113–124.

References:

1. Assmann, A. (2018). *Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pamiaty* [Space of recollections. Forms and transformations of cultural memory]. Kyiv : Nika-Tsentr [in Ukrainian].
2. Wolynn, M. (2024). *Tse pochalosia ne z tebe. Yak uspadkovana rodynna travma formuie nas i yak rozirvaty tse kolo* [It didn't start with you: how inherited family trauma shapes who we are and how to end this cycle]. Kharkiv : Vivat [in Ukrainian].
3. Pyzik, A. (2006, August 6). *Mikołaj Łoziński o inspiracjach do “Reisefieber” i procesie twórczym* [Mikołaj Lozinski about the inspiration for “Reisefieber” and the creative process]. Retrieved from: <https://kultura.onet.pl/wiadomosci/mikolaj-lozinski-o-inspiracjach-do-reisefieber-i-procesie-tworczym/ly5kbst> [in Polish].
4. Foster, J. (2009). *Memory. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press [in English].
5. Kulak, W. (2023). *Żałobne narracje o rodzinie i rzeczach* [Mourning narratives about family and things]. *Studia* [Studies], 1 (16), 72–82 [in Polish]. DOI: <https://doi.org/10.26881/jk.2023.16.05>
6. Lozinski, M. (2023). *Reisefieber*. Kraków : Wydawnictwo Literackie [in Polish].
7. Nęcka, A. (2012). *Półka literacka 2011* [Literary shelf]. *Postscriptum Polonistyczne* [Postscriptum political], 1 (9), 267–281 [in Polish]. Retrieved from: <https://bibliotekanauki.pl/articles/2096019>
8. Riceour, P. (2004). *Memory, history, forgetting*. Chicago – London : The University of Chicago Press.
9. Rutkowska, T. (2018). *Marnotrawne ojcostwo, marnotrawne synostwo i granat w piwnicy uczuć* [Prodigal brotherhood, prodigal sonship, and the pomegranate in the cellar of emotions]. *Młode kino polskie – konfrontacja pokoleń* [Young Polish cinema – the confrontation of generations], No. 103, 113–124 [in Polish]. DOI: <https://doi.org/10.36744/kf.1918>

Дата першого надходження статті до видання: 06.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.04.2026